

Lamprecht, Arnošt

Ke genezi jednoduché věty

In: *Otázky slovanské syntaxe. II, Sborník symposia "Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj"*, Brno 20.-22.10.1966. Bauer, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1968, pp. 426-427

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120108>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KE GENEZI JEDNODUCHÉ VĚTY

Vážený hosté, vážení přítomní

dovolte mi, abych Vás na konci našeho jednání pozdravil jménem katedry českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy a vyslovil se při této příležitosti k některým otázkám syntaxe, ne sice jako syntaktik, ale jako slavista a bývalý indoeuropeista. Akademik Havránek v diskusi uvedl, že jak dnešní souvětí parataktické, tak i hypotaktické má své kořeny v původním volnějším přiřazování vět. Jinými slovy to znamená, že to, co dnes můžeme sestavit do složitých symbolů u skloubené a koncentrované hypotaxe, bylo vlastně vytvořeno ze samostatných jednotek. Domnívám se, že totéž platí i o jednoduché větě, jak konečně bylo v jazykovědě řečeno už dříve.

Je např. všeobecně známo, že francouzský syntetický tvar *j'irai* vznikl z celé fráze *ego ire habeo* „mám jíti“. Obdobně bychom mohli i v našich slovanských a indoevropských tvarech typu *nese-tě* hledat 2 základní elementy, a interpretovat je jako „nese on“, „nese ten“, nebo spíše „nesení toho“, „nesení jeho“; tato poslední interpretace je pravděpodobná proto, že obdobné formanty v ugrofinských jazycích mají význam jak osobních přípon, tak i přivlastňovacích sufixů, tedy „dům můj“ stejně jako „nesení mé“, tj. „nesu já“. Slovanská věta typu „отць несетъ“ ve své indoevropské genezi vlastně znamenala „otec — nesení jeho (nesení toho)“. Byly to tedy dva volně přiřazené útvary, z nichž druhý odkazoval na první. Sloveso, jehož jmenný původ je, jak se zdá, zřejmý, bylo v jazycích našeho typu tím odkazujícím a později i spojujícím elementem, který vázal sloveso k subjektu, v jiných jazycích pak i k objektu, srovnej subjekto-objektovou konjugaci v některých kavkazských jazycích.

Tedy ani pro souvětí, ani pro jednoduchou větu nemůžeme geneticky vycházet z větné konstrukce S (sentence), nýbrž ze samostatných útvarů, které se teprve v pozdějším vývoji zformovaly ve větu našeho typu. Tím, čím se zabývá nynější syntax, se z historického hlediska vlastně zabývá indoevropská morfologie.

To ovšem nikterak neznemá, že bychom popírali důležitost a význam deduktivních přístupů, vycházejících z nových myšlenek, z nových ideí, tedy přístupů v podstatě idealistických — ovšem bez dřívějšího sémantického zabarvení tohoto slova. Tyto nové přístupy dávají totiž materiálově založené jazykovědě nové podněty k zamyslení. Je však třeba zkoumat, jak a do jaké míry se tyto nové metody hodí pro zpracování toho nebo onoho jazykového materiálu, zda jejich mechanickou aplikací nezakrýváme vlastně to specifické,

co máme v jazycích hledat a vědecky odkrývat. Nicméně každý nový přístup přináší přinejmenším nové osvětlení faktů a má tak své plné vědecké oprávnění. To nás však nezbavuje povinnosti hledat základní stavební prvek slovanské věty. A tím je podle mého mínění verbum finitum, jak uvedl ve svém referátu kol. Grepl. To platí pro jazyky našeho typu od samého počátku.

Kolega Dokulil vyslovil ve svém diskusním příspěvku zajímavou myšlenku, že ne vždy je zvukového zobrazení myšlenkových obsahů dosaženo prostřednictvím čistě syntaktických postupů, nýbrž někdy i zcela bezprostředně. Syntax v užším slova smyslu by se pak podle jeho soudu neměla takovými útvary zabývat. Nechtěl tím jistě říci, že by v úplném syntaktickém popisu neměly být takovéto útvary uváděny nebo aspoň připomínány. Podstata jeho názoru je v tom, že tu jde o bezprostřední, nesyntaktické jazykové ztvárnění (bez použití prostředků běžné syntaxe).

A tím se dostávám k závěru svého příspěvku. Byla-li ve větě, jak připomenul již akad. Havránek, jednotlivá slova seřazována více méně prostředky sémanticko-morfologickými, vznikala-li dnešní věta postupným pevnějším sjednocováním svých budoucích konstituentů, pak musíme říci, že na počátku nebyla věta v našem nynějším chápání, nýbrž slovo (s funkcí nejen pojmenovací, ale i vypovídací), podle onoho biblického „искоихи бѣ слово“. A úkolem historicky zaměřených syntaktiků je postupný zrod naší věty zkoumat, aby se tak došlo k tomu velikému, všeobsáhlému a vševysvětlujícímu symbolu S, který ovšem není geneticky na počátku, nýbrž na konci vývoje.